

GIẢNG DẠY VĂN HỌC THEO HƯỚNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC TƯ DUY PHẢN BIỆN CHO HỌC SINH THPT

Nguyễn Kim Kỳ
Trường THPT Lê Thanh Hiền, tỉnh Tiền Giang

Tóm tắt: Bài báo này nghiên cứu việc giảng dạy văn học theo hướng phát triển năng lực tư duy phản biện cho học sinh THPT. Tư duy phản biện không chỉ giúp học sinh phân tích sâu sắc tác phẩm mà còn rèn luyện khả năng lập luận, đánh giá đa chiều và sáng tạo trong tiếp cận văn học. Nghiên cứu tập trung vào phương pháp giảng dạy giúp khơi gợi tư duy phản biện, đồng thời chỉ ra những thách thức trong quá trình áp dụng, bao gồm hạn chế từ phía giáo viên, học sinh và môi trường giáo dục. Trên cơ sở đó, bài báo đề xuất một số giải pháp thiết thực nhằm đổi mới phương pháp dạy học, nâng cao chất lượng giáo dục văn học và giúp học sinh phát triển tư duy phản biện một cách hiệu quả và bền vững.

Từ khóa: Đổi mới giáo dục, giảng dạy văn học, phương pháp dạy học, tư duy phản biện

TEACHING LITERATURE TOWARDS DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS FOR HIGH SCHOOL STUDENTS

Nguyen Kim Ky
Le Thanh Hien High School, Tien Giang Province

Abstract: This article examines the teaching of literature with an emphasis on developing critical thinking skills among high school students. Critical thinking not only enhances students' ability to deeply analyze literary works but also strengthens reasoning, multidimensional evaluation, and creativity in literary interpretation. The article explores teaching methods that foster critical thinking while addressing challenges in implementation, including limitations from teachers, students, and the educational environment. Based on this analysis, it proposes practical solutions to innovate teaching approaches, improve the quality of literature education, and effectively cultivate students' critical thinking skills in a sustainable manner.

Keywords: Educational innovation, literature teaching, teaching methods, critical thinking.

Nhận bài: 05/01/2025

Phản biện: 26/01/2025

Duyệt đăng: 30/01/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh giáo dục hiện đại, việc phát triển tư duy phản biện cho học sinh THPT trở thành một yêu cầu cấp thiết. Theo Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), chương trình giáo dục phổ thông môn Ngữ văn đã nhấn mạnh tầm quan trọng của tư duy phản biện trong việc giúp học sinh phân tích, đánh giá và sáng tạo khi tiếp cận tác phẩm văn học. Tư duy phản biện không chỉ giúp học sinh hiểu sâu hơn về nội dung và nghệ thuật của tác phẩm mà còn rèn luyện khả năng lập luận, phản biện và giải quyết vấn đề trong nhiều tình huống khác nhau (Ennis, 1987).

Tuy nhiên, theo nghiên cứu của Tuyền & Nâu (2016), hoạt động tư duy phản biện của học sinh THPT vẫn còn hạn chế do phương pháp giảng dạy chưa thực sự khuyến khích sự chủ động và sáng tạo của học sinh. Đa số giáo viên vẫn áp dụng phương pháp giảng dạy truyền thống, thiên về truyền thụ kiến thức thay vì tổ chức hoạt động thảo luận và phản biện đa chiều. Bên cạnh đó, khảo sát của Hà (2020) cho thấy chỉ 35% giáo viên Ngữ văn tại các trường THPT có áp dụng các kỹ thuật dạy học nhằm phát triển tư duy phản biện, trong khi hơn 60% giáo viên vẫn còn gặp khó khăn trong việc

thiết kế các hoạt động giảng dạy phù hợp.

Ngoài ra, các yếu tố khách quan như áp lực thi cử, khối lượng kiến thức nặng và sự thiếu hụt tài liệu hướng dẫn cũng là những rào cản lớn trong quá trình đổi mới phương pháp giảng dạy (Trần & Phạm, 2021). Trong bối cảnh đó, việc nghiên cứu các phương pháp giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện trở nên vô cùng quan trọng, không chỉ giúp nâng cao chất lượng dạy học môn Ngữ văn mà còn góp phần đào tạo thế hệ học sinh có khả năng tư duy độc lập, sáng tạo và phản biện trong thời đại số. Do đó, bài viết này sẽ tập trung phân tích các phương pháp dạy học nhằm phát triển tư duy phản biện, đồng thời đề xuất một số giải pháp thiết thực để nâng cao hiệu quả giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện cho học sinh.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Khái quát về tư duy phản biện trong giảng dạy văn học

Tư duy phản biện là một năng lực quan trọng trong giảng dạy văn học, giúp học sinh phân tích, đánh giá và tiếp cận tác phẩm một cách sâu sắc và đa chiều. Theo Robert Ennis (1987), tư duy

phản biện được định nghĩa là “sự suy niệm hợp lý tập trung vào việc quyết định nên tin điều gì hay làm điều gì”. Điều này cho thấy, tư duy phản biện không chỉ liên quan đến việc tiếp nhận thông tin mà còn bao gồm quá trình phân tích, đánh giá và đưa ra quyết định dựa trên những lập luận logic và bằng chứng xác thực.

Trong bối cảnh giảng dạy văn học, việc tích hợp tư duy phản biện vào quá trình dạy học đọc hiểu văn bản có ý nghĩa quan trọng. Lê Đức Ngọc (2021) nhấn mạnh rằng việc tích hợp giáo dục kỹ năng tư duy phản biện vào dạy học đọc hiểu văn bản trong môn Ngữ văn giúp học sinh phát triển khả năng phân tích, đánh giá và sáng tạo, từ đó nâng cao hiệu quả học tập và hiểu biết về tác phẩm văn học. Việc này không chỉ giúp học sinh hiểu sâu hơn về nội dung và ý nghĩa của tác phẩm mà còn rèn luyện khả năng lập luận, phản biện và giải quyết vấn đề trong nhiều tình huống khác nhau.

Tuy nhiên, để phát triển tư duy phản biện trong giảng dạy văn học, giáo viên cần áp dụng các phương pháp giảng dạy phù hợp, khuyến khích học sinh đặt câu hỏi, thảo luận và tranh luận về các vấn đề liên quan đến tác phẩm. Điều này đòi hỏi sự đổi mới trong cách tiếp cận và phương pháp giảng dạy, nhằm tạo ra môi trường học tập tích cực và thúc đẩy sự phát triển toàn diện của học sinh.

2.2. Phương pháp giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện

Thứ nhất, sử dụng phương pháp đặt câu hỏi mở giúp học sinh rèn luyện khả năng tư duy phản biện thông qua việc suy luận, phân tích và đánh giá tác phẩm văn học. Theo Paul và Elder (2012), đặt câu hỏi có chủ đích là một trong những chiến lược quan trọng để phát triển tư duy phản biện, giúp người học khám phá nhiều góc nhìn khác nhau về một vấn đề. Trong giảng dạy văn học, giáo viên có thể khuyến khích học sinh suy nghĩ về động cơ của nhân vật, các khả năng diễn giải khác nhau của một chi tiết nghệ thuật hoặc so sánh quan điểm giữa các tác giả khác nhau.

Thứ hai, khuyến khích tranh luận và phản biện trong lớp học là một phương pháp hiệu quả để nâng cao tư duy phản biện. Việc tổ chức các hoạt động thảo luận theo nhóm hoặc tranh biện về một tác phẩm giúp học sinh phát triển kỹ năng lập luận, bảo vệ ý kiến cá nhân bằng bằng chứng từ văn bản, đồng thời học cách lắng nghe và phản biện ý kiến của người khác.

Thứ ba, áp dụng phương pháp đọc phản biện (critical reading) giúp học sinh không chỉ tiếp nhận nội dung mà còn đánh giá và phân tích ý nghĩa sâu xa của văn bản. Theo Fisher (2001), đọc phản biện giúp người học xác định lập trường, đánh giá tính hợp lý của lập luận và phát hiện các quan điểm ẩn chứa trong văn bản. Trong giảng dạy văn học, giáo viên có thể hướng dẫn học sinh xác định các yếu tố cấu trúc của tác phẩm, nhận diện các lập luận của tác giả và đưa ra đánh giá cá nhân dựa trên bằng chứng từ văn bản.

Thứ tư, tích hợp các hoạt động sáng tạo như viết tiểu luận phản biện hoặc sáng tác lại kết thúc tác phẩm. Việc yêu cầu học sinh viết bài phân tích hoặc đưa ra những giả thuyết khác về tác phẩm giúp họ rèn luyện kỹ năng lập luận, đánh giá thông tin một cách có hệ thống, đồng thời phát triển khả năng sáng tạo.

Thứ năm, sử dụng công nghệ và tài nguyên đa phương tiện trong giảng dạy có thể hỗ trợ học sinh tiếp cận các tài liệu phong phú và mở rộng góc nhìn khi tiếp cận tác phẩm văn học. Các tài nguyên như phim ảnh, podcast, diễn thuyết của các học giả giúp học sinh nhìn nhận tác phẩm từ nhiều khía cạnh khác nhau, từ đó tăng cường khả năng tư duy phản biện.

2.3. Những khó khăn, thách thức trong việc giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện cho học sinh

Thứ nhất, rào cản từ phương pháp giảng dạy truyền thống vẫn còn phổ biến trong các trường trung học phổ thông. Phương pháp dạy học theo lối truyền thụ kiến thức một chiều khiến học sinh tiếp nhận văn học một cách thụ động, thay vì chủ động phân tích, phản biện và đặt câu hỏi. Theo Nguyễn (2020), nhiều giáo viên vẫn quen với cách giảng dạy diễn giảng, yêu cầu học sinh học thuộc các nội dung có sẵn hơn là khuyến khích tư duy độc lập. Điều này khiến học sinh gặp khó khăn khi tiếp cận văn bản theo hướng phản biện, vì họ không được rèn luyện kỹ năng đặt vấn đề hoặc tranh luận trong lớp học.

Thứ hai, học sinh thiếu động lực và kỹ năng tư duy phản biện. Do nhiều năm tiếp nhận kiến thức một cách thụ động, nhiều học sinh không quen với việc đặt câu hỏi phản biện hay tìm kiếm cách tiếp cận đa chiều với tác phẩm văn học. Hơn nữa, việc rèn luyện tư duy phản biện đòi hỏi sự kiên nhẫn và kỹ năng lập luận tốt, nhưng không phải học sinh nào cũng có khả năng này ngay từ đầu. Ví dụ, khi phân tích tác phẩm Chí Phèo của Nam Cao,

thay vì chỉ tiếp nhận bài giảng của giáo viên về hình tượng nhân vật, học sinh có thể được khuyến khích đặt câu hỏi: “Liệu Chí Phèo có thực sự là một nạn nhân hoàn toàn, hay anh ta cũng có trách nhiệm với số phận của mình?”. Tuy nhiên, nhiều học sinh chưa có kỹ năng phân tích đa chiều nên vẫn chỉ dừng lại ở những quan điểm được cung cấp sẵn từ giáo viên hoặc tài liệu học tập.

Thứ ba, áp lực thi cử và chương trình học nặng nề cũng là một rào cản lớn trong việc phát triển tư duy phản biện. Chương trình Ngữ văn THPT hiện nay vẫn thiên về kiểm tra kiến thức tái hiện thay vì đánh giá khả năng lập luận, phân tích của học sinh. Các bài kiểm tra, đặc biệt là thi tốt nghiệp THPT, chủ yếu yêu cầu học sinh ghi nhớ nội dung tác phẩm và vận dụng máy móc các bài mẫu hơn là phát triển tư duy phản biện. Điều này tạo ra tâm lý học đối phó, khiến học sinh ưu tiên học thuộc lòng thay vì tìm hiểu sâu và suy nghĩ độc lập.

Thứ tư, giáo viên thiếu thời gian và tài liệu hỗ trợ. Để giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện, giáo viên cần thiết kế các hoạt động như tranh luận, thảo luận nhóm, phân tích đa góc nhìn, nhưng quỹ thời gian trong mỗi tiết học lại có hạn. Ngoài ra, tài liệu tham khảo hỗ trợ phương pháp này vẫn còn ít, khiến giáo viên gặp khó khăn trong việc xây dựng bài giảng phù hợp.

Thứ năm, môi trường học tập chưa thực sự khuyến khích tranh luận và phản biện. Trong một số lớp học, học sinh có xu hướng ngại bày tỏ quan điểm cá nhân, sợ sai hoặc bị phản bác. Nếu giáo viên không tạo được môi trường cởi mở và an toàn cho học sinh tranh luận, quá trình phát triển tư duy phản biện sẽ bị hạn chế.

2.4. Một số giải pháp nâng cao hiệu quả giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện cho học sinh

Thứ nhất, đổi mới phương pháp dạy học, khuyến khích học sinh tham gia chủ động. Thay vì giảng dạy theo lối truyền thống, giáo viên cần chuyển hướng sang phương pháp dạy học tích cực, trong đó học sinh đóng vai trò trung tâm của quá trình tiếp nhận và xây dựng tri thức. Việc đặt câu hỏi gợi mở, tổ chức thảo luận nhóm, tranh luận, phản biện đa chiều về tác phẩm văn học sẽ giúp học sinh hình thành thói quen tư duy độc lập. Chẳng hạn, thay vì yêu cầu

học sinh ghi nhớ nội dung *Truyện Kiều*, giáo viên có thể đặt vấn đề: “Nếu đặt trong bối cảnh hiện đại, Thúy Kiều có thể có lựa chọn nào khác không?” để khuyến khích học sinh nhìn nhận vấn đề từ nhiều góc độ.

Thứ hai, xây dựng môi trường lớp học khuyến khích tư duy phản biện. Một môi trường học tập cởi mở, nơi học sinh không ngại đặt câu hỏi, phản biện quan điểm của người khác và trình bày suy nghĩ cá nhân là điều kiện quan trọng để phát triển tư duy phản biện. Giáo viên cần tạo ra không khí lớp học khuyến khích học sinh đưa ra lập luận, tranh luận trên cơ sở tôn trọng sự khác biệt. Điều này giúp học sinh không chỉ tiếp nhận kiến thức mà còn rèn luyện kỹ năng lập luận, phản biện dựa trên bằng chứng, từ đó nâng cao khả năng suy nghĩ độc lập.

Thứ ba, điều chỉnh cách đánh giá học sinh theo hướng phát triển tư duy phản biện. Thay vì tập trung vào các bài kiểm tra tái hiện kiến thức, việc đánh giá học sinh cần hướng đến khả năng phân tích, lập luận và bảo vệ quan điểm cá nhân. Giáo viên có thể áp dụng các hình thức kiểm tra như viết tiểu luận phản biện, tranh luận theo nhóm, hoặc sáng tạo kết thúc khác cho tác phẩm văn học. Ví dụ, học sinh có thể được yêu cầu viết một bài luận phân tích về Hạnh phúc của một tang gia theo hai góc nhìn trái ngược: một bên đồng tình với sự trào phúng của Vũ Trọng Phụng, một bên phản biện rằng tác phẩm có thể bị hiểu sai trong bối cảnh hiện đại.

Thứ tư, bồi dưỡng năng lực và tư duy phản biện cho giáo viên. Giáo viên là người hướng dẫn, tổ chức và định hướng cho học sinh, do đó, để đổi mới phương pháp giảng dạy, giáo viên cũng cần được đào tạo và phát triển kỹ năng tư duy phản biện. Các chương trình tập huấn, hội thảo chuyên đề về dạy học theo hướng phát triển tư duy phản biện cần được triển khai rộng rãi, giúp giáo viên cập nhật phương pháp mới, ứng dụng công nghệ, và có thêm công cụ giảng dạy hiệu quả hơn.

Thứ năm, sử dụng công nghệ và tài nguyên đa phương tiện hỗ trợ giảng dạy. Việc ứng dụng công nghệ trong giảng dạy văn học có thể mở rộng khả năng tiếp cận thông tin và khơi gợi sự hứng thú của học sinh. Giáo viên có thể sử dụng các tài nguyên như phim ảnh, podcast, bài giảng TED Talk, diễn đàn trực tuyến để giúp học sinh tiếp cận

tác phẩm văn học từ nhiều góc nhìn khác nhau. Ngoài ra, các công cụ như bảng tư duy trực tuyến, phần mềm thảo luận nhóm cũng có thể hỗ trợ học sinh phát triển kỹ năng tranh luận và phân tích tác phẩm hiệu quả hơn.

Thứ sáu, giảm áp lực thi cử, tạo điều kiện cho học sinh phát triển tư duy phản biện lâu dài. Một trong những trở ngại lớn đối với việc phát triển tư duy phản biện trong môn Ngữ văn là áp lực từ các kỳ thi. Cần có những điều chỉnh trong cách ra đề thi để hướng tới đánh giá năng lực tư duy thay vì kiểm tra khả năng ghi nhớ. Nếu đề thi Ngữ văn có những câu hỏi mở, yêu cầu học sinh vận dụng tư duy phản biện thay vì học thuộc văn mẫu, học sinh sẽ có động lực hơn để phát triển kỹ năng này trong quá trình học tập.

III. KẾT LUẬN

Việc giảng dạy văn học theo hướng phát triển tư duy phản biện không chỉ giúp học sinh hiểu sâu hơn về tác phẩm mà còn rèn luyện kỹ năng phân tích, lập luận và phản biện – những năng lực quan trọng trong thế kỷ 21. Tuy nhiên, quá trình này vẫn đối mặt với nhiều thách thức như phương pháp giảng dạy truyền thống, áp lực thi cử và hạn chế về môi trường học tập. Do đó, cần có sự đổi mới toàn diện từ giáo viên, chương trình học đến cách đánh giá để thúc đẩy tư duy phản biện trong giảng dạy văn học. Nếu thực hiện đồng bộ các giải pháp, môn Ngữ văn sẽ trở thành nền tảng vững chắc giúp học sinh phát triển tư duy độc lập, sáng tạo và chủ động trong học tập cũng như cuộc sống.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). *Chương trình giáo dục phổ thông môn Ngữ văn. Ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018.*
- Ennis, R. H. (1987). A taxonomy of critical thinking dispositions and abilities. In J. B. Baron & R. J. Sternberg (Eds.), *Teaching thinking skills: Theory and practice* (pp. 9-26). W.H. Freeman.
- Fisher, A. (2001). *Critical thinking: An introduction*. Cambridge University Press.
- Hà, N. T. (2020). *Phát triển tư duy phản biện cho học sinh thông qua đối thoại trong dạy học phương pháp tọa độ trong mặt phẳng ở trung học phổ thông*. Luận văn thạc sĩ, Trường Đại học Giáo dục, Đại học Quốc gia Hà Nội.
- Nguyễn, T. H. (2020). *Thực trạng và giải pháp phát triển tư duy phản biện trong dạy học Ngữ văn*. Tạp chí Giáo dục Việt Nam, 12(4), 88-94.
- Paul, R., & Elder, L. (2012). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Pearson Education.
- Trần, V. A., & Phạm, M. H. (2021). *Những rào cản trong việc phát triển tư duy phản biện cho học sinh trung học phổ thông*. Tạp chí Khoa học Giáo dục, 17(3), 45-50.
- Tuyền, L. T. T., & Nâu, T. T. (2016). *Phát triển năng lực tư duy phản biện cho học sinh qua dạy đọc hiểu văn bản môn Ngữ văn*. Tạp chí Giáo dục và Xã hội, 66(127), 33-36.